

*К.Б. Ажмолдаева, С.Ж. Ибадуллаева

Білім беру процесінде өлкелік компонент оқытудың ерекшеліктері

*«Биология» мамандығы докторанты

*Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, Қызылорда қаласы

Түйін сөздер өлкетану, өлкелік компонент, тұлға, субъект, тұған өлке

Аннотация

Мақалада кәзіргі кезеңдегі білім процесіндегі өлкелік компонент туралы ақпарат берілген. Сонымен қатар отандық және шетелдік ғалымдардың болашақ биолог мұғалімдерді кәсіби даярлау жүйесін жаңғырту мәселелеріне байланысты ойлары қарастырылған. ЖОО білім алушыларына өлкелік компонентті биология пәні мазмұнына ендіру арқылы қойылатын бірнеше талаптары да зерттелген.

Педагогикалық ЖОО-да биолог студенттерді әдістемелік даярлау жүйесі кәсіптік даярлаудың тұтас жүйесінің ішкі жүйесі ретінде қарастырылады және биология мұғалімдерін оқыту мен тәрбиелеу мақсаттарына бағынатын өзара байланысты құрылымдық және функционалдық компоненттерді қамтиды.

Мұғалімнің кәсіби стандарты қазіргі мұғалімді ҚР мемлекеттік білім беру стандарттары мен негізгі жалпы білім беру бағдарламасының талаптарына сәйкес және ең бастысы - зерттелетін ғылымның әлемдік мәдениеттегі орнын ескере отырып, пәнді оқыту үрдісін ұйымдастыруға бағыттайды. Биологияны оқытудағы білім беру іс - әрекетінің табиғат пен мәдениеттің құндылықтарымен байланысы, студенттердің биологиялық заңдылықтарды білуіне және оларға жеке мағына беруге жағдай жасау-бұл биология мұғалімінің іс-әрекеті, ол өзінің субъективті ұстанымының белсенділігін оқушының субъективті қасиеттерін дамыту жағдайында көрсете білу керек.

Болашақ биолог мұғалімдерді кәсіби даярлау жүйесін жаңғырту мәселелеріне отандық ғалымдар: Ж.Шілдебаев, С.К.Иманкулова, К.Жүнісова, Қ.Аймағамбетова, Қ.Жұмағұлова, Р.Ш.Ізбасаровалар өз үлесін қосса, ресейлік ғалымдардың ішінде Н.Д.Андреева, И.Г.Дикарева,

А.С.Ермакова, Е.Г.Митина, В.В.Пасечник сияқты ғалым-әдіскерлер тарапынан ерекше көңіл бөлінді[1,2]..

Ал, И.Н.Пономарева, А.А.Семенов, Н.М.Семчук, В.П.Соломин, П.В.Станкевич, С.В.Суматохин, Л.Н.Сухорукова, А.В.Теремов, Д.И.Трайтак, М.А.Якунчев және т.б. ғалымдардың зерттеулері экологияландыру, интеграция, ақпараттандыру, стандарттау тенденциялары арнасында әдістемелік дайындықты жаңғырту мақсатында жүргізілді[3].

Ал, нақты біздің зерттеу нысанымызға жақын зерттеу жұмыстарын жүргізген әдіскер-ғалымдар: Ә.С.Бейсенован, К.Д.Каймулдинова, М.Б.Аманбаева, А.Т.Ермекбаева, Н.Н.Баранский, А.С.Барков, Л.Ф.Греханкина, С.В.Васильев, О.В.Скоркина, М.Д.Даммер, Ю.В.Кулешова, Е.Г.Терентьева, Е.А.Алексеева, П.В.Гора, Ю.К.Бабанский, З.Абасов, А.Азанбекова, Л.Ш.Арипбаева [4].

Еліміздің ұлттық және әкімшілік-аумақтық дамуына білім алу дағы әлеуметтік тапсырысты есепке алуға негізделген. Қазіргі кезеңдегі білім беруді дамытудың ерекшелігі оқыту мен тәрбиелеуде жергілікті мүмкіндіктерді пайдалану болып табылады.

Осыған орай, ЖОО білім алушыларына мүмкіндігінше өлкелік компонентті биология пәні мазмұнына ендіру арқылы қойылатын бірнеше:

- биосферадағы болатын құбылыстар мен процестерді және туған өлкесіндегі табиғат қауымдастығын терең түсінуге жағдай жасау;

- білім алушыларды туған өлкесіндегі биологиялық алуан түрлілікпен таныстыру және биоэкологиялық ойлауларын дамытуға ықпал ету;

- білім алушыларда табиғи процестердің өзара байланысы мен өзара тәуелділігі туралы түсініктерін дамытуға ықпал ету;

- білім алушыларды зерттеу тәсілінің әмбебап ұстанымдарымен, алынған мәліметтерді талдау әдістерін үйрету, заманауи зерттеу әдістерімен таныстыру;

- өз туған өлкесінің ерекше қорғалатын табиғи нысандары мен туған өлкенің биологиялық әртүрлілігін сақтау мәселелері туралы пікір қалыптастыру;

- білім алушыларда экологиялық дүниетанымды қалыптастыру, табиғат сұлулығын сезінуге үйрету, қоршаған орта туралы білімдерін тұрақты түрде толықтыруға ынталандыру, жергілікті жердегі қоршаған орта мәселелерін шешу бойынша практикалық іс-шараларға тарту, сияқты талаптарды жүзеге асыруға болады.

Білім алушы оқу үрдісіндегі басты субъект болғандықтан назардың барлығы оның тұлға ретінде қалыптасып, дамуына аударылады. Осы тұрғыдан алғанда білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасы жалпы білім берудің басым бағыттарын, яғни оқушы мен мұғалімнің өзара ынтымақтастығы үлгісін оқу үрдісінде қалыптастыру, оның оқыту әдістерінің үйлесімділігі негізінде жүзеге асырылуын анықтап беріп отыр. Бұл басым

бағыттар мектепте жаратылыстану пәндері бойынша экологиялық білім беруді жетілдіруге негіз болады.

Бүгінгі таңда бірінші орында тұрған ғаламдық мәселелердің бірі экологиялық дағдарыстардың алдын алу адамдардың мақсатты бағытта ойластырған іс-әрекеті арқылы ғана жүзеге асады.

Экологиялық дағдарыс бұл қоғамның техникалық немесе әлеуметтік дамуындағы бірлі-жарым жіберілген кейбір қателіктердің нәтижесі емес, ол адамдардың бір-бірімен қатынасының және қоғам мен табиғаттың өзара қатынас жүйесін қамтитын мәдени дағдарыстың көрінісі. Одан шығу үшін адамдардың жаңа құндылық-нормалық қатынастарды меңгеруі, олардың экологиялық дүниетанымын кеңейту, жалпы қоғамның «экономикалық тиімділік» ұранын «экологиялық тиімділікпен» алмастыруы қажет. Бұл жаңа тенденцияларға және білім мазмұнының танымдық, құндылық және іс-әрекеттік бағыттағы өзгерістеріне қолдау көрсететін үздіксіз экологиялық тәрбие мен білім берудің жаңа жүйесінің дамытылуы тиіс деген пікірдеміз.

Отансүйгіштік сезімнің кіндік қаның тамған жеріне, өскен ауылыңа, қалаң мен өңіріңе, яғни туған жеріңе деген сүйіспеншіліктен басталатынын барлығымызға белгілі.

Тәуелсіз еліміздің әрбір оқушы және студент жастарын отансүйгіштікке тәрбиелеудің сан алуан жолдары бар. Солардың бірі – биологиялық өлкетану жұмыстарын пайдалану арқылы тәрбиелеу екендігі белгілі.

Туған жердің өлкесін зерртуге арналған бағдарламасының мәнін түсіндіре келіп білім беру саласында ауқымды өлкетану жұмыстарын жүргізудің маңыздылығына назар аударды. ЖОО және орта мектептерде туған жердің табиғатын оқытуға баса назар аударады[5,6].

Мысалы, үлкен энциклопедиялық сөздікте «Өлкетану- белгілі бір елдің, әкімшілік немесе табиғи аудандардың, елді мекендердің табиғаттын, халқын, шаруашылығын, мәдениетін жергілікті халықтың күшімен оқып уйрену»-деп келтірген. Өлкетану бірнеше, атап айтсақ, тарихи, экономикалық, этнографиялық, географиялық, әдебиет және биологиялық пәндерді біріктіреді. Осы аталған әрбір пән белгілі бір білім салаларын оқытады. Осы бағыттығы бір маңыздысы ол биологиялық өлкетану.

Биологиялық өлкетану - туған өлкенің тірі табиғатын зерттейтін пән. Биологиялық өлкетану келесі міндеттерді қамтиды:

- жануарлар мен өсімдіктер тірішілігіндегі маусымдық құбылыстарды жүйелі түрде бақылау;

- зерттелетін аумақ бойынша жануарлар мен өсімдіктердің таралу заңдылықтарын анықтау;

- туған өлкенің жануарлары мен өсімдіктер дүниесінің биоәртүрлілігімен танысу, табиғи құбылыстарға фенологиялық бақылау жүргізуге және олардың жануарлар мен өсімдіктер әлеміне әсерін анықтауға үйрету;

- табиғи қауымдастықтарды зерттеу және оларды қорғау, экологиялық дүниетанымды қалыптастыру болып табылады.

Кез-келген аймақтың өсімдік жамылғысының сипатын флора мен өсімдіктер анықтайды. Флора-белгілі бір аумақтағы өсімдіктердің барлық түрлерінің тарихи қалыптасқан жиынтығы. Алайда, флористикалық сипаттама аймақтың өсімдік әлемінің дұрыс бейнесін бермейді, өйткені зерттелген аумақтағы кейбір өсімдіктер өте сирек кездеседі, ал басқалары, керісінше, ботаниктердің айтуы бойынша фондық бола отырып, үлкен кеңістікті алып жатады.

Биологиялық өлкетану материалдарын пайдалану білім алушылардың биология негіздерін сәтті меңгеруіне ықпал етеді, жалпы білім деңгейін қамтамасыз етеді, олардың зияткерлік дамуына ықпал етеді, олардың қоршаған әлем туралы түсініктерін қалыптастырады, сонымен қатар қарым-қатынас үрдісін жандандыруға ықпал етеді, өз өлкесінің қоғамдық-саяси және экономикалық өміріне қызығушылықты оятуға және дамытуға, туған жерге деген сүйіспеншілікті тәрбиелеуге, бізді қоршап тұрған барлық тіршілік иелеріне қамқорлық жасауға көмектеседі.

Өлкетану материалдарын зерттей отырып, студенттер жергілікті өсімдіктер әлемімен, өсімдіктердің практикалық маңызы туралы ақпарат алады, Өлкетану материалын зерделеу кезінде экологиялық жұмыстардың аспектілері қарастырылады.

Биология сабақтарында туған өлкенің өсімдіктер әлемімен таныса отырып, білім алушылар әртүрлі аудандарда ол бірдей емес екенін көреді, ал реликттер мен эндемиктермен таныса отырып, жер бетіндегі тірі әлемнің тарихи дамуын түсіне бастайды. Білім алушылар оның неге және қайда көп екендігі, оның таралуына не әсер еткені, адамның экономикалық қызметінің әсерінен қандай өзгерістер болатыны және оның нашарлауын болдырмау үшін не істеу керектігі туралы ойлайды.

Биологиялық өлкетану материалдарын қолдану білім алушыларға патриоттық тәрбие берудің қайнар көзі болып табылады. Отанға деген сүйіспеншілік көбінесе туған табиғатқа деген сүйіспеншілік сезімімен сәйкес келеді. Көптеген адамдар үшін Отан сезімі бала кезінен есте қалатын туған табиғаттың бөлшектерімен байланысты.

Оқу-тәрбие үрдісінде және оқытушының сыныптан тыс жұмысында өлкетану материалы биология курсының кез-келген тақырыбын оқу кезінде, табиғатқа экскурсия жүргізу кезінде, білім алушылардың жазғы практикалық тапсырмаларды орындау кезінде, олимпиадаларды өткізу кезінде және т. б. сабақта орын алуы мүмкін.

Пайдаланған әдебиеттер

1. Аймағамбетова Қ.А. Бастауыш сыныптарда дүниетануды оқытудың ғылыми - әдістемелік негіздері: пед. ғыл. докт. .. дис.: 13.00.01, 13.00.02. –Алматы, 1998. – 322 б.

2. Чилдибаев Ж.Б., Аманбаева М.Б. Экологияны оқыту технологиясы. -Алматы: Қарасай, 2015.- 252 б.
3. Шілдебаев Ж.Б., Аманбаева М.Б. Ғылым жетістіктері – биологиялық білім беру кеңістігінде. - Алматы: Ұлағат, 2014. - 75 б.
4. Чилдибаев Ж.Б., Бакирова К.Ш. Жаратылыстану мамандықтары бойынша магистранттар мен докторанттар дайындаудың өзекті мәселелері //Жоғары оқу орындарына жаратылыстану ғылымдары пәндерін оқытудың іргелі бағыттары: халықарал. ғыл.- практ. конф. матер. – Алматы, 2013. – Б. 141-144
5. Торманов Н., Абылайханова Н.Т. Биологияны оқытудың инновациялық әдістемелері. - Алматы: Қазақ университеті, 2013. - 259 б.
6. Торманов Н.Т., Абшенова Л.Ү. Биологияны оқыту әдістері. - Алматы:Қазақ университеті, 2004. – 196 б.